

Erindringer fra Esbjergs Barndom.

Af Th. Brinch (†).

Overlæge Thomas Brinch.

Blandt Th. Brinchs efterladte Papirer fandtes nogle Erindringer, han havde skrevet paa hvide Blade, som han havde ladet indbinde sammen med *Alkjærsigs* Bog: Esbjergs Historie. Disse Erindringer har Form af en direkte Henvendelse til os, til hvem han efterlod Bogen. De rummer en lang Række Oplysninger og Meddelelser fra Esbjergs Gründerperiode og forekommer os at have Værdi til Belysning af hele dette mærkelige Tidsrum, som faa eller ingen nulevende kan fortælle om udfra egne Oplevelser. Yderligere bringer Erindringerne Udviklingshistorien for de to Institutioner, der staar som Mindesmærker for Forf.s Virksomhed i Esbjerg, nemlig St. Josefs Hospital og Spangsbjerg Sanatorium. Begge oprettedes de paa hans Initiativ, og begge er fremdeles i Brug og tjener de For-

maal, han ønskede. Vi har derfor ment, at det vilde være af Interesse at offentliggøre hans Erindringer, skønt de med deres brede Stil slet ikke er skrevet med Offentliggørelse for Øje. Vi har af Manuskriptet udeladt visse faa Enkeltheder, som kun har Interesse for os personligt, og et Par korte Afsnit, som i hvert Fald ingen Interesse kan have for fremmede Læsere. Ellers er alt, ogsaa Ortografien, ordret gengivet. Erindringerne er skrevet i 1915; efter den Tid foreligger der ingen Erindringer fra Esbjerg fra hans Haand.

Oscar Brinch,
Landinspektør.

Ove Brinch,
Dr. med.

Jeg fødtes i 1869 i Sønderho på Fanø. Indtil min barndom var det en selvfølge, at enhver dreng derovre skulde til søs efter confirmationen. Derfor har mine forfædre i umindelige tider været søfolk og skibsførere. Efter i den for sejlskibsfarten så gunstige tid i sidste halvdel af 1870'erne at have tjent en lille kapital hørte min fars ældste broder, Peter Brinch, op med at sejle. Min far overtog i en ung alder det af ham førte skib briggen Anna. Min onkel anlagde et uldspinderi og farveri i Esbjerg i samme ejendom som han beboede til sin død i 1908 (Strandbygade 14). Samtidig flyttede fars ældste søster med sin mand, J. Warrer, der var blevet kaptein i D. F. D. S., til Esbjerg, og i øverste etage af deres hus i Havnegade flyttede så fars forældre ind. Jeg havde således ofte lejlighed til at komme på besøg i Esbjerg i min barndom.

Oftest sejlede vi fra Sønderho derop, det var både billigst og morsomst. I de første år sejlede vi altid i jollen fra toldkrydseren. Mors far førte denne krydser som tak for, at han meldte sig frivillig som lods på admiral Suensons skib Niels Juel i slaget ved Helgoland 1864. Da krydstoldvæsenet i

1898 ophævedes, købte jeg denne krydser og sejlede i de følgende tre år lange ture fra Kiel langs Sønderjylland og Fyn. Da far på grund af sygdom blev nødsaget til at holde op at sejle, købte han en stor jolle, som vi så sejlede i.

Der var dengang dybt nok langs med Fanøs østkyst til at vi kunde sejle »langs med landet«, som det hed. Vi landede så der, hvor nu smørpakteriet ligger og gik så op hvor det nuværende »anlæg« ligger syd for Havnegade op til mine bedsteforældre. Allerede tidligt var denne skrænt beplantet, og jeg husker, at jeg engang, da jeg klatrede op ad den mellem de små fyrretræer, blev drevet tilbage af den daværende havneingeniør, senere vandbygningsdirektør Westergård med et: hvad skal du der, din hvalp! Da vi mange år efter sad sammen i Esbjerg byråd, mindede jeg ham om, hvorledes vort første bekendtskab var indledet, hvad der morede ham meget. Esbjerg var den gang (1875—80) meget lidt bebygget. Når vi fra min onkels fabrik i Strandbygade så op mod det dengang nybyggede, nu forlængst nedrevne, missionshus på hjørnet af Skolegade og Kirkegade, var der så godt som ingen bygninger derimellem, og det forekom os at ligge langt udenfor byen. Når jeg hentede mælk for bedstemor ude på Nygård (en af de gamle Esbjerggårdes udflyttergårde omtrent der, hvor nu Torvegade og Nygårdsvej mødes), så skete det ad en sti, der gik fra Havnegade tværs over, hvor det nuværende rådhus ligger, og der var ikke flere huse, end at bedstemor kunde følge min færd hele vejen fra sit vindue.

Af »gader« var der egentlig kun Kongensgade og Havnegade. Sidstnævnte har vist altid været kaldt

således, hvorimod førstnævnte hele min barndom kaldtes »Chausséen«. Den var heller ikke andet end en almindelig landevej (som gennem andre landsbyer), på hver side begrænset af en dyb grøft med stillestående stinkende vand og mudder, hvorover der førte gangbrædder ind til de forskellige huse. Mest lå jeg og roede omkring i havnen sammen med andre drenge. Engang var jeg med farfar, der førte en lille damper »Bylgia«, ude ved Hornsrevs fyrskib, og en anden gang var jeg med »Riberhus«, der førtes af min onkel, en tur i Newcastle.

Ofte kom jeg også hen på Hotel Spangsberg, hvor en af sønnerne var på min alder. Vi spillede så kegler eller red på hestene. Morten Spangsberg havde til mark for sine dyr den jord, der begrænses af nuværende Stormgade, Nørregade og Spangsberggade; den var indhegnet med ståltråd. Her spillede vi kroquet, og her græssede hestene på den magre jord. Morten Spangsberg tilbød engang farfar at bytte denne jordlod med et stykke eng, som farfar ejede oppe ved »Manø Hølade« (vest for Ribe, ude ved havet), men bedstefar afslog byttet med den bemærkning, at engen gav i det mindste hø nok til nogle heste og køer, hvorimod Spangsbergs mark som gammel hedejord næsten intet gav. Det var lidet forudseende af bedstefar. Engen ved Ribe er senere solgt for 1000 kr., hvorimod der for Spangsbergs jord til byggegrunde vistnok er solgt for en million.

I 1881 blev jeg 12 år gammel og kom i Ribe Latin-skole, og derefter passerede jeg, sammen med min svoger, dr. Niels Anthonissen i Nordby, der gik i samme skole, i hver ferie på hjem- og tilbagerejsen Esbjerg og kunde således skridt for skridt følge

dens vækst. Af og til så vi også her esbjergensere i Ribe, da de hverken kunde se noget rigtigt theaterstykke eller komme i rigtigt »fint« selskab uden at tage derned. De brugte Varde til at købe deres varer i, Ribe til mere »åndelige« nydelser. Vi stod også i telefonisk forbindelse. Min onkel, P. Brinch, havde i spidsen for et selskab anlagt telefon i Esbjerg og omegn, deriblandt også til Ribe. Det var dengang kun enkelte, der indlod sig på sådanne »narrestreger« som at holde telefon, men som hørende til familien benyttede jeg den jævnligt fra Ribe central. Skønt vi jo havde fået den forklaret i skolen, husker jeg dog den spænding, hvormed jeg første gang telefonerede.

I juleferien var der jævnlig istransport mellem Esbjerg og Nordby, og vi måtte da ofte overnatte i Esbjerg, da båden kun gik een gang om dagen. Byen var vokset en del, men havde dog ikke overskredet Varde eller Ribe i folketal og blev af disse regnet for en parvenu blandt borgerskabet; den havde fået »gader« af navn, men i virkeligheden kun veje med hedesand, men der var stadig langt mellem husene, ingen gas- eller vandværk, kort sagt, der var rigelig grund for byer med gammel kultur til at se ned på dette pågående sogn. Når vi kom i isbåden (en stor fladbundet jolle, der kunde slæbes over isen og manøvreres af nogle gamle søfolk, der ikke tog det så nøje med tiden), kom vi småfyre jo svært forfrosne til Nordby. Der stod så den kæmpestore færgesjæ Hans Svarrer og modtog os med de ord: Nå drenge, fryser I, så kom med mig! Han fik os med ind på færgegården og fyldte en kaffepunch (brændevin og sukker i varm kaffe) i os, og så brændte blodet som ild gennem årerne.

I de første år gik vi tilfods vejen mellem Nordby og Sønderho, — ligesom jeg ofte som lille dreng havde gået den ved dag og nat, når der skulde hentes medicin på apoteket i Nordby. Vi var temmelig gamle, inden den betragtning, at det var flothed og blødagtighed at køre det par mil, forsvandt, og en cykle var på den tid en for de fleste uopnåelig luksus; i Ribe var der f. ex. kun to rigmandssønner, der havde en sådan (de havde dengang et mægtigt højt forhjul og et lille bitte baghjul).

I mine sidste skoleår var jeg i sommerferierne jævnligt en tid i Esbjerg. Jeg husker således, at jeg var der i 1886, da far skrev til mig, om jeg havde lyst (hvad jeg naturligvis havde) til at tage med ham ombord i briggen Anna fra København til Finland. Det var fars sidste sørejse (med trælast fra Finland til Brasilien). Da han året efter — i sommeren 1887, netop da jeg var blevet student — kom tilbage, var jeg ligeledes i Esbjerg og tog derfra over til Liverpool, hvortil far var kommen med sit skib. Vi rejste så sammen hjem, og fars sygdom tog stadig til trods et kurophold i Norge, indtil han døde i 1892, kun 42 år gammel.

Byen var i disse år vokset meget, men ganske uregelmæssigt, med store mellemrum mellem gadernes huse, men til gengæld med huse strøet langt uden for gadeplanen og de derved projekterede grænser for byen, — som en lang leddeløs dreng med hænder og fødder strittende udenfor jakke og bukser.

I 1893, da byen holdt 5 års jubilæum, var jeg deroppe med min yngste søster for at se på festen. Da kongen med sit følge så på processionen fra rådhus-

trappen, løftede jeg min lille søster op, for at hun kunde se kongen.

Efter at jeg havde forlovet mig med Agnes Friis, der var datter af vinhandler F. i Kolding (medens jeg et års tid praktiserede som læge i Vejen), tog jeg hospitalsuddannelse i København med den bestemmelse at nedsætte mig i Esbjerg. Der var ganske vist tre læger i forvejen, og af dem havde endda den ene nedsat sig året i forvejen, og det blev fra alle sider spået mig, at det kunde aldrig gå. Men hverken min kone eller jeg var i mindste tvivl om, at det nok skulde gå, — jeg havde ungdomsmodet og lysten til snarest at blive gift og betragtede de andres tvivl med et overbærende smil. Den 11. oktober 1895 begyndte jeg da at praktisere i stueetagen af hjørneejendommen Havnegade—Smedegade, der tidligere havde været hotel og endnu kaldtes gamle hotel Royal. Vor lejlighed bestod af hele stueetagen fra gadedøren i Havnegade og til enden af huset i Smedegade.

Det gik straks fra begyndelsen godt med praxis, og nytårsdag 1896 giftede vi os i Kolding kirke. Vi boede på et i flere henseender godt sted. Der var livlig trafik der forbi og til havnen og en enestående udsigt. Hverken den store toldbodbygning, silopakhuset eller nogen af de andre nuværende store bygninger eksisterede dengang, og vi kunde derfor fra vore vinduer se frit over hele havnen, følge skibene helt ude fra havet til de lagde til ved kajen, se søerne sprøjte over molen og lededæmningen. Men det var et stærkt forblæst hjørne, og da huset — som de fleste dengang — var dårligt bygget, så rystede borde og stole, når det stormede, og det hændte, at vi om morgenen måtte ud i Havnegade

og lede efter hele karmvinduet, der var blæst væk om natten, ligesom vi ofte måtte låse dørene, der ikke kunde holde ved almindelig lukning.

I Kælderen boede en baker, der tog fat om natten kl. 4 og fyrede, så gulvet i vort soveværelse knapt var til at gå på. Kloset fandtes ikke i lejligheden, vi måtte gå gennem 2 etager op på loftet for at finde et. Gas og vand eksisterede ikke; en pumpe i gården forsynede os sparsomt med dårligt vand. Da dokken i 1897 udtørredes til uddybning, forsvandt vandet fra alle Havnegades brønde, og en vogn kørte rundt til os med vand fra en bæk ude i Strandby. Gud ved, hvordan det vands analyse vilde have set ud! Kloaker eksisterede heller ikke. En renovationsvogn tømte klosetterne engang om ugen. Spildevandet fra køkkenet gik ud i gården og sank i jorden eller blev liggende og kunde lugte ganske yndigt, særligt da ingen måtte ødsle med vand til at skylle efter med. Gaderne var med lange mellemrum forsynet med petroleumslygter; vilde vi have mere lys, måtte vi selv tage håndlygter med. Fortovene var ganske vist afstukne, men ikke flisebelagte; der kunde højst være en smal flise midt på, resten var sand eller rullesten.

Havnegade var den bedst istandsatte, vistnok fordi havnen alias staten havde hånd i hanke med dens tilstand. Kongensgade var i vore to første år i en frygtelig forfatning med gammel makadamisering, som ikke var blevet vedligeholdt, fordi man ikke kunde blive enige om, hvorledes gaden fremtidigt skulde brolægges. Den stærke trafik havde pulveriseret gruset sammen med ler og sand, der i regn var mudder og i tørvejr og i blæst fæg i skyer. Varede en regnperiode undertiden noget længe, så

mudderet i gadernes huller blev for generende, kørte en vogn med en »skidtskraber« og skrabe de mudderet sammen i dynger. I 1898 sprang vi så fra denne tilstand lige over til at få asfalt. Inde på rigsdagen var de forargede over denne flothed, der rimede dårligt med, at byen omtrent samtidigt ansøgte om rentefrit lån (helst også afdragsfrit). Man læste dengang jævnligt i landets blade tilrejsendes forbavselse, blandet med forargelse, over, at man i Esbjerg kunde gå lige fra Kongensgades blanke asfalt ud i sidegadernes bundløse hedesand. Og bundløst var der næsten. I Jyllandsgade blev en gang en efterårsdag en af mine galoscher siddende i pløret, og den måtte blive siddende der, indtil den kom frem igen næste forår, da det blev tørvejr. Efter den tid gik jeg gennem mange år kun i praxis i lange støvler.

Ude på Nygårdsmark (terrainet nord for Nørregade) var der endnu værre. Man byggede der, som man vilde, uden nogen plan. Og da der senere skulde kloakeres her, var en del af ejendommene ikke til at afvande og blev ved retten dømt til at nedrives, men fik dog lov til at blive stående. En tur derud i praxis en vinternat var ikke hyggelig, og nattepraxis var der nok af de første år. Befolkningen bestod jo i disse første år for størstedelen af sammenløbne elementer fra alle landets dele, lokket til af de eventyrlige rygter, der overalt hørtes om Esbjerg. Det var for en stor del folk, som kom i oktober og rejste i november og blev afløst af andre, der rejste til nytår. Vel havde lægerne dobbelt taxt for natbesøg, men disse fyre betalte hverken for dag- eller natbesøg og var derfor ligeglade med fordoblingen! Der var perioder, hvor jeg en måned

igennem ikke sov nogen nat til ende i min seng, uden at blive kaldt ud. De sidste år, jeg praktiserede i Esbjerg, havde jeg ikke så megen nattepraxis i eet år som dengang i en måned.

Også på anden måde var det en mærkelig praxis, jeg havde. Ulykkestilfælde fra det store havneanlæg kom i massevis til mig som den nærmeste læge, og da der intet sygehus var, måtte jeg klare alting hjemme i min consultationsstue. Sygeplejerske havde jeg heller ikke udover en enkelt diakonisse, som havde nok at gøre ude i byen. Så hjalp min kone mig. Det var ikke hyggeligt for en 20-årig nygift kone, der aldrig før havde set en tilskadekommen. Det hændte mangfoldige gange, når jeg skulde foretage amputationer og store sår skulde syes sammen, når arme eller ben skulde sættes i led eller lignende, at jeg lagde patienten ned på mit gulv, påbegyndte bedøvelsen og lod min kone fortsætte den, medens jeg opererede. Af og til hændte det, at en af disse fyre tog svært på vej under bedøvelsen, enten fordi han var påvirket af spiritus (så var det mest gemytlige sange, der foredroges), eller fordi han skabede sig. Jeg husker, at jeg engang til min kones forfærdelse kurerede sådan en fyr for disse tendenser ved at tømme en vandkaraffel lige i ansigtet på ham. Han blev så overrasket, at han strax blev rolig.

Der måtte i det hele i de tider og til det publikum jævnlig en håndfast optræden til for at skaffe sig respekt. De mange beværtninger i Havnegade fyldtes med havarerede existenser allevegne fra (min svigerfar genkendte i mine protokoller mange navne fra Kolding fattigvæsen). Det hændte meget ofte, at jeg om natten blev kaldt hen i en af disse be-

værtninger, når slagsmålene havde antaget former ud over de almindelige. Der kunde da høres det mest infernalske spektakel, når jeg kom til døren. Når jeg så kom ind, var der een, i reglen værten i bulen, der råbte: »doktoren«! og så var alt musestille; men jeg havde ofte indtrykket af, at der kun behøvedes lidt for at vende stemningen, så denne døddrukne bande faldt over mig. Det var de utroligste råheder, der kunde forefalde under slagsmålene i disse snasker. Jeg husker således engang, at en fyr slog sin ølflaske itu mod sin træsko, beholdt flaskehalsen med de skårede rande i sin hånd og plantede dette våben ind i ansigtet på modstanderen. Jeg har aldrig syet så mange sår sammen som i disse år. Betaling fik jeg næsten aldrig, undtagen når det var værten selv, der rekvirerede lægen. Dette skete dog kun, når han var bange for, at den overfaldne eller den hårdest medtagne kunde ligge og forbløde i hans beværtning. Jævnligt bad den overfaldne mig om en attest, som han vilde bruge ved anmeldelse til politiet. I begyndelsen var jeg naiv nok til at give disse attester gratis, men så opdagede jeg, at den slags sager næsten aldrig kom frem for retten, men »ordnedes i mindelighed«. Dette skete på den måde, at fyren strax fra mig vandrede tilbage til beværtningen og dokumenterede, at han med lægeattesten kunde skaffe både værten og voldsmanden i kachotten. For at undgå denne kalamitet enedes hele banden om, at synderen skulde give en omgang for at slippe for anmeldelse, og under fortsat bægerklang blev min attest så brændt. Jeg blev dog snart så klog, at jeg forlangte kontant betaling forud for attesten.

Også på anden måde måtte man dengang jævn-

ligt sætte sig i respekt. Jeg blev engang kaldt ud til en kone, der var blevet pryglet af sin mand og derefter smidt ned ad trapperne. Efter at have behandlet hende, bad jeg naboerne sige til manden, der ikke var hjemme, at han skulde tage sig i agt, da jeg i gentagelsestilfælde vilde lade ham sætte fast. Samme aften stillede fyren hos mig og spurgte frækt, om det var mig, der havde sendt ham den besked, og truede mig med al landsens ulykker. Uden diskussion tog jeg ham i nakken og satte ham udenfor. Vi var spændt paa, hvordan dette vilde ende, da han var kendt og frygtet som en ondartet skændegæst, men det mærkelige var, at han effer den tid hilste dybt på mig på gaden og i det hele taget var udsøgt høflig imod mig.

Betalingsforholdene var meget usikre i Esbjerg på denne tid. Sygekasser var der så godt som ingen af, lægerne hjalp nye kasser i gang — ved stærkt nedsatte lægehonorarer — for at de skulde optage de fattigste, der ellers i sygdomstilfælde vilde falde ind under fattigvæsenet. Også mange af middelstanden var dårlige betalere. Jeg regnede med, at jeg allerede det første år kunde have haft 2000 kr. mere i indtægt, hvis jeg ikke var blevet snydt. For mig, der begyndte med studiegæld, var dette jo ikke så lidt at miste.

Denne tid var spekulationens værste år i Esbjerg. Alle — på ganske få undtagelser nær — handlede med »byggegrunde«. Helt ude i Jerne og Spangsbjerg handledes der, skønt der ikke var mindste udsigt til, at disse grunde i overskuelig fremtid kunde blive bebyggede. Og alle havde fortjeneste på papiret. Og flot levedes der. Det meste blev taget på kredit, ikke mindst lægebehandling, og reg-

ningerne blev lagt hen, til den ventede fortjeneste kom. Den kom desværre i alt for mange tilfælde aldrig. Det viste sig hurtigt unyttigt at lade sit tilgodehavende inddrive gennem sagfører. De pågældende ejede intet; møblerne var købt på afbetaling eller »overskrevet til konen«, så man kun opnåede at få extra udgifter til sagfører. Bedst var det, når vedkommende gik fallit, da lægeregninger er privilegerede forud for mange andre krav. Jeg havde for spøg sagt til min kone, at hun skulle få alle de penge, der kom ind ved fallitter. Det blev i de første år ikke så lidt. Men også fallitterne hørte op, da folk opdagede, at de som almindelige kreditorer kun havde udgifter derved til retten, til sagførere o.s.v. Ved en fallit, hvor kreditorerne havde ventet sig en hel del, var der til slut kun 53 kr. tilbage. Dr. Bruhn havde indsendt en regning på 50 kr., og herredsfuldmægtigen spurgte ham da privat, om han ikke kunde sætte den op til 53 kr., da ellers de 3 overskydende kroner skulde fordeles blandt en mængde mennesker, og det skete så!

Hvor der soldedes i disse år! De fleste af byens borgere var folk, der hidtil intet havde ejet, og de blev ganske svimle, da de nu tjente — eller troede at tjene — de mange penge, som handlerne drejede sig om. Og med parvenuens respekt for, hvad der er dyrt, smed de om sig med penge. Der var opstået en ny erhvervsklasse: kommissionærer (en af dem stavede det med eet m!), som mod en passende fortjeneste var mellemmand mellem jordsælger og -køber. De stillede ved alle tog for at fange købelystne rejsende (vittige hoveder påstod endog, at de rejste landet rundt med prøver af Esbjerg-jord i pakker). Så travede de ud med ofret og viste ham,

hvor jorden lå. Det viste sig siden i flere tilfælde, at den var helt ubebyggelig, idet den ikke havde facade til nogen gade, men det glemte man at få set efter af bare lyrisk betagelse over den store gevinst, kommissionæren stillede i udsigt. Når så jorden var besigtiget, gik man ind på et af hotellerne for at afslutte handelen. Dette foregik ved at underskrive slutsedler, d. v. s. ustemplet papir, og da bøden for at have benyttet ustemplet papir ofte vilde beløbe sig til adskillige tusinde kr., var handelen ofte ganske ugyldig, idet ingen af parterne af frygt for stempelbøderne turde lade sagen komme for retten. Jeg har i 1896 og 1897 mange gange set folk stå i en lang række udenfor Centralhotellet på hjørnet af Kongensgade og Torvet for efter tur at komme ind til kommissionærerne, der gav audiens inde i et af hotelværelserne. Folk var gale, og alle var smittede af galskaben. Selv bønderne og københavnere med kom rejsende og fik skænd af deres koner, hvis de kom hjem uden at have købt jord i Esbjerg; men det var desværre kun sjældent, at skændene behøvedes. En af mine bekendte, en skibskaptajn fra Romø, der levede i København af sine surt sammensparede penge, blev lokket herover, købte et stykke jord, men blev efter ved hjemkomsten at have talt med sine kone bange for at have gjort noget galt. Mod at betale nogle tusinde kroner, fik han af sælgeren lov til at lade handelen gå tilbage. Jorden blev imidlertid få dage efter solgt med stor »fortjeneste«, og da kaptajnen og især hans kone hørte det, var der ingen ende på deres fortrydelse. Han tog til Esbjerg igen og købte et nyt og endnu større stykke jord, og resultatet blev, at han tabte omtrent alt, hvad han ejede.

Selv om de fleste af dem, der handlede, aldrig så noget til fortjenesten undtagen på papiret, var der dog nogle af »jordgrossererne«, som fik en del penge mellem hænderne, og deres måde at leve på var vild og komisk. Ikke alene hævede det dem — som de parvener de var — i deres egne øjne at strø om sig med penge, men det imponerede andre og lokkede folk til at handle. På Esbjergs hoteller flød champagnen (billigere drikke foragtedes) i strømme, men skulde der være rigtig slag i det, tog man til København. Selv når de rejste alene, lejede de en hel suite værelser i de dyreste hoteller, helst d'Angleterre eller Phoenix. En af dem, en tidligere murersvend, lod gerne melde forud til hotel d'Angleterre, hvornår han kunde ventes. Så stod hele tjenerpersonalet og dannede spalier fra vestibulen helt op ad trapperne og bukkede dybt, mens han skred forbi. Til gengæld for bukket fik så hver enkelt en seddel eller et guldstykke.

Indbyrdes forærede disse grosserere hinanden mægtige gaver. Mureren fik en dag af sine venner anmodning om at flytte sine sovekammermøbler ud — der vilde komme nye. Næste dag ankom et meget kostbart møblement af mørk mahogni; i de senere nedadgående tider så jeg, når jeg kom på besøg hos ham, møblementet forsvinde stykke for stykke for at skaffe brød i huset. En anden, ligeledes tidligere murersvend, fik en urkæde af massivt guld, tyk som en hundelænke og dobbelt, så den kunde nå ud til begge vestelommerne. Den samme mand gik kun sjældent og nødigt til fods; oftest var han i en høj gig, forspændt med en ægte vædeløbshest, og altid med høj hat. En tredje fik af sine kolleger foræret en ridchest; han var både

skæv og krum og vilde vel nok have taget sig rigtig komisk ud til hest. Så købte han to — tre elegante vogne for at kunne bruge hesten. Han var tidligere lappe-saddelmager, og da han nu kom til penge, vilde han først og fremmest have mange og dyre møbler i stedet for som hidtil at lappe dem for andre. Han ejede et hus i Stormgade, og hans lejlighed der var stoppet så fuld med møbler, at man måtte skræve over dem for at komme frem, — og så blev der alligevel siddende så meget af den lille mand i ham, at han ikke nænnede at bruge disse kostbare møbler. Han og hans kone spiste alle deres måltider ude i køkkenet med en avis som borddug bredt ud på køkkenbordet. Men han var i den henseende en undtagelse, — alle de andre brugte både pengene og møblerne.

Ingen af disse folk undgik deres skæbne, da tilbageslaget efter al denne vildskab kom. Alle gled de tilbage til den ubemærkethed, hvorfra de var kommet, de fleste i fattigdom, kun enkelte med tilstrækkelige midler til at kunne leve deraf.

En af dem, en af mine drengekammerater fra Sønderho, kom ind i en tømmerhandel, overtog denne endnu inden han var blevet myndig og kom hurtigt ind i en overvældende jordspekulation, som desværre lokkede mange andre fra Sønderho med ind i den vilde dans om guldkalven, så de, der tidligere havde været velhavende, endte med at tabe alt, hvad de ejede. Hans far, en gammel veltjent skibskaptajn, der gik hjemme og passede en fuglekøje og sit par køer, beskeden og tilfreds, fik ordre til at sælge køerne; det gamle hus blev omkalfatret i alle ender og kanter, og der blev anskaffet nyt møblement, som man aldrig havde set magen til

i Sønderho. Den unge mand hjalp sine søskende igang og sikkert også mange andre af slægten. Han var i det hele taget et varmhjertet menneske, som jo ikke kunde gøre for, at han var for ung og mangledede åndelig ballast til at kunne bære denne pludselige medgang. Jeg husker adskillige små træk fra hans »velmagtsdage«. Han havde bestilt en barber-svend til at komme hjem til ham for at barbere ham til en bestemt tid hver dag. Så var det ham en veritabel nydelse, selv om han kun sad og læste i en avis, at sende en af tjenestepigerne ud i entréen med besked til svenden, at det ikke passede herren at lade sig barbere nu, han måtte komme igen om en time. For barbersvenden var det en lige så stor nydelse, for han vidste, at det altid blev honoreret med en krone i drikkepenge. Dette var jo kun komisk og ikke ondartet. Hvad der hævede ham over mange andre var, at han, da sæbeboblen brast, resolut tog kone og børn til Nordamerika, begyndte som arbejder og tog energisk fat. Han har arbejdet sig op til en smuk stilling som leder af flere store virksomheder; han har endda fået to af sine brødre ansat i virksomhederne, og han har hentet sine gamle forældre derover, for at de kunne have det godt på deres gamle dage.

Jeg mindes en dag, da han kom kørende i en elegant landauer op foran min dør i Havnegade for at føre mig ud at se på hans jord i Gammelby og Maade. Han rådede mig — og jeg er den dag idag sikker på, at han mente at gøre mig en vennetjeneste dermed — til at tage part i den til en pris af 75 øre pr. kvadratalen. En nådig skæbne fik mig til at sige nej. Den er i dag vist knapt 5 øre værd, og arealet var så stort at både jeg og mine efterkom-

mere kunne have afbetalt på det uden at nå bunden.

Alligevel slap jeg ikke selv helt fri for at komme ind i hexedansen. Den mærkelige historie lyder således. En ganske ung kone havde fået et barn og i tilslutning dertil en alvorlig barselfeber. Det så i lang tid nærmest ud til, at hun skulde bukke under. Jeg gik der flere gange hver dag og stod i telefonisk forbindelse med familien om natten, ligesom jeg også aflagde flere nattebesøg. Konen kom sig til stor glæde for os allesammen. Så en dag kom manden op til mig og forklarede med bevæget stemme, at han ikke syntes, han kunde lønne med penge det, jeg havde udrettet, men han og fire andre stod i begreb med at købe et stykke jord til en sådan pris, at man ikke *kunde* undgå at tjene en formue på det senere. Nu vilde han af taknemmelighed tilbyde mig også at blive parthaver. Jeg betænkte mig længe, og min kone og jeg talte om det ved dag og ved nat; alle handlede jo med jord dengang. Kørte jeg med bønderne ud på landet, talte de ikke om andet end jordhandel. Og det så ud, som om alle vandt, jordpriserne steg fra måned til måned, ja, undertiden fra dag til dag. Og vi var unge og i økonomisk henseende uerfarne. Manden bedyrede ved alle guder, at der kun kunde være tale om gevinst; ellers vilde han, der var mig så taknemlig, aldrig råde mig dertil. Jeg gik så med i handelen, der drejede sig om et stykke jord på det sydøstlige hjørne af Stormgade og Skjoldsgade og kostede 36.000 kr. Det var vi altså seks om, og det lød jo nogenlunde overkommeligt, når vi skulde hæfte for 6000 kr. hver, men desværre, de to viste sig hurtigt at være besiddelsesløse; deres andel blev så solgt til

andre, der imidlertid, da tiderne begyndte at gå nedad, søgte at skyde forpligtelserne fra sig. Overfor sælgerne hæftede vi imidlertid solidarisk, så de kunde kræve alle renter og afdrag hos en af os, og hvis renter og afdrag ikke blev betalt rettidigt, kunde de kræve hele købesummen hos hvem af os de ville. Efter at have været udsat for utrolige forsøg på kæltringestreger, lykkedes det os at få sat igenem — med ikke små pengeofre — at jorden udstykkedes i 6 lodder, så enhver af os nu kun hæftede for en sjettedel af det hele og kunde handle med sin jordlod, som han vilde, mens tidligere kun alle seks kunde sælge sammen. Sammen med en anden — vi to havde hele tiden holdt sammen — byttede vi vore to lodder bort for et hus i Sverigesgade og en del aktier i »Vestjyllands Landmandsbank«. Banken gik fallit, og aktierne var ikke det papir værd, de var skrevet på, og huset havde vi det utroligste besvær med. Lejerne ramponerede det og flyttede uden at betale lejen. Nå — jeg skal ikke gå mere i detaljer i denne jeremiade. Efter i 5—6 år at have slæbt om med alt dette, slap vi ud af det ved en handel, hvis hovedresultat var, at jeg for mit vedkommende havde tabt ca. 3000 kr., men også med bevidstheden om, at det kunde være gået meget værre. For mig var det en lærestreg for hele livet.

I 1898 blev Esbjerg købstad. Nytårsnat blev begivenheden fejret med stort knald. Både den fratrædende sognerådsformand og den tiltrædende byrådsformand holdt taler. Musikken spillede på torvet, drengene kastede med fyrværkerisager efter spillemændenes instrumenter, så de exploderede inde i hornene, — kort sagt, det var det sædvanlige

Esbjerg-humør, kun i potenseret form. Efterveerne skulde dog snart komme, særlig i form af forhøjede skatter. Disse føltes endda så meget mere, som forhøjelsen kom umiddelbart ovenpå jordspekulationerne. Da jeg begyndte at praktisere i 1895, gik det endnu så formløst til, at skibsbygmester Dahl, der dengang var sognerådsformand, spurgte mig, hvad jeg mente at kunne betale i skat. »Ja, så lidt som muligt«, svarede jeg. »Så sætter vi Dem til 35 kr. om året, det er den laveste skattegrænse for at høre med til den højstbeskattede vælgerklasse, og så bliver De landstingsvælger!« Denne skatteidyl varede ikke længe; stigningen blev voldsom, og inden jeg i 1907 forlod byen, betalte jeg op imod 1000 kr. i skat, altså omtrent tredive gange så meget.

I 1897 købte jeg en byggegrund til eget brug i Skolegade ved siden af skolen lige overfor indkørslen til kirken. Det var det eneste sted midt i byen, hvor jeg både kunde have åben plads foran huset og en have bagved. I 1898 flyttede vi ind, og det var med virkelig vemod, at min kone, børnene og jeg i 1907 forlod det smukke hus, der rummede så mange gode minder.*)

Det var forøvrigt på mange måder en urolig tid for byen i disse år. Mange virksomheder gik i stykker, mange borgere, der havde været ansete for velhavende, viste sig intet at eje og flyttede fra byen. På den måde gik mange, også lægerne, glip af deres tilgodehavende. Også på anden måde var der uro. Byen fik i 1898 et socialdemokratisk blad med en ualmindelig tøjlesløs redaktør (Sundbo). Jeg bruger

*) Huset findes endnu, Skolegade 50.

det udtryk om ham, fordi selv hans politiske meningsfæller både i Esbjerg og i København jævnlig har måttet træde op imod hans yderliggående handlen og skriven. Efterhånden blev enhver i en blot nogenlunde fremskudt stilling skandaliseret i bladet. I begyndelsen tog de overfaldne til genmæle, men da det viste sig, at uanset hvad der blev gendrevet, fastholdt bladet overfaldene, lod man det skrive ,hvad det ville. Ved siden af — det skal indrømmes — har bladet dog utvivlsomt tømret de tidligere splittede arbejdere sammen til en fast organisation, og derved bidraget til at forbedre både deres politiske og økonomiske kår.

Men der blev ikke lagt fingre imellem overfor dem, der kom i åbenlys opposition til det socialdemokratiske parti. I den situation kom jeg i 1901, idet der fra den modsatte side rettedes opfordring til mig til at lade mig vælge ind i byrådet. Jeg blev valgt ved nytårstid 1902 af den såkaldte højstbeskattede vælgerklasse, der valgte byrådets ene halvdel, medens dens anden valgtes af samtlige byens skatteborgere.

De tre år, jeg sad i byrådet, var den hidsigste periode, byen i kommunalpolitisk henseende har kendt. Alle institutioner skulde enten nyskabes eller omorganiseres. Skole-, vej-, sundheds-, fattig- og alderdomsvæsenet o. s. v. Og herunder var der jo den rigeligste lejlighed til brydning mellem de forskellige politiske anskuelser, og her var hver dag stof for en tøjlesløs presse til overfald og insinuationer mod modstandere.

Hver anden uge havde vi byrådsmøde om torsdagen fra kl. 7 aften. Jeg mindes aldrig at være kommen hjem før kl. 11, oftest var det langt over

midnat, og det hændte flere gange, — særlig under budgetforhandlingerne — at klokken blev tre om morgenen. Deri var dog hovedsagelig byrådets formand, borgmester Lyngbye, skyld. I stedet for at tilrettelægge sagerne og afkorte debatterne, tilbragte han timevis med at skændes med redaktør Sundbo, hvad der var gefundenes fressen for denne, der derved fik nyt stof til artikler i bladet. Desforuden tog arbejdet i udvalgene næsten hver dag megen tid. Jeg var medlem af og formand for adskillige udvalg (bl. a. alderdoms-, kødkontrol-, sygehusudvalg, sundhedskommission o. m. a.) Da byen som købstad skulde have sit våben, og da man var utilfreds med det gamle, der var tegnet af professor Amberg (det var heraldisk ukorrekt), blev der nedsat et udvalg til at foreslå et nyt. Udvalget bestod af borgmester Lyngbye, redaktør Sundbo og mig med mig som formand. Det blev min kone, der tegnede det nye våben, bestående af en lind (Skads herreds gamle våben), hvortil to ankere støtter sig (i sølv på blå baggrund); det skulle symbolisere den nye søkøbstad, der var vokset op af det gamle herred. Dette våben blev vedtaget af byrådet og approberet af ministeriet, efter at det havde været indsendt til og billiget af arkivar Thiset, — men det var tegnet af min kone og ikke af arkivaren, som det fejlagtigt angives i Alkjærsigs bog om Esbjergs historie.

Mest spektakel skaffede dog hospitalssagen mig. I 1894 havde amtsrådet oprettet et epidemisygehus i Esbjerg på 24 senge, og i dettes administrationsbygning havde dr. Bruun fået lov til at benytte tre mindre værelser til patienter med ikke-epidemiske sygdomme samt en lille operationsstue. Dette var jo

ganske utilstrækkelig til den hurtigt voksende by, og, som jeg har beskrevet ovenfor, vi måtte derfor behandle en stor del hjemme i vore konsultationsstuer, som i andre byer vilde være gået til sygehuse. Alle var enige om, at det ikke kunde blive ved at gå. Da jeg kom ind i byrådet, syntes jeg, at jeg som dets eneste læge havde særlig pligt til at få hospitalsvæsenet ordnet. Borgmester Lyngbye følte sig imidlertid kaldet til at varetage den samme opgave. I årene 1898—1901 havde han som formand for et dertil nedsat udvalg fået købt en stor byggegrund ude ved havet, grænsende til Strandby fyr, og fået byggeplanerne færdige ved en architekts hjælp.

Som repræsentant for de skatteydende borgere forekom disse planer og særligt de beregnede driftsudgifter mig altfor kostbare — ganske særligt i de år, hvor en række nye udgifter til fattig- og alderdomsvæsenet og til nye bygninger (de offentlige slagtehuse, den store skole i Stormgade, købet af kommunens administrationsbygning o. s. v.) havde spændt byens skatteevne stærkt.

På den ene side at føle sig overbevist om nødvendigheden af et nyt hospital, på den anden side ikke at turde lade byen påtage sig udgifterne derved, — det syntes at være en håbløs stilling.

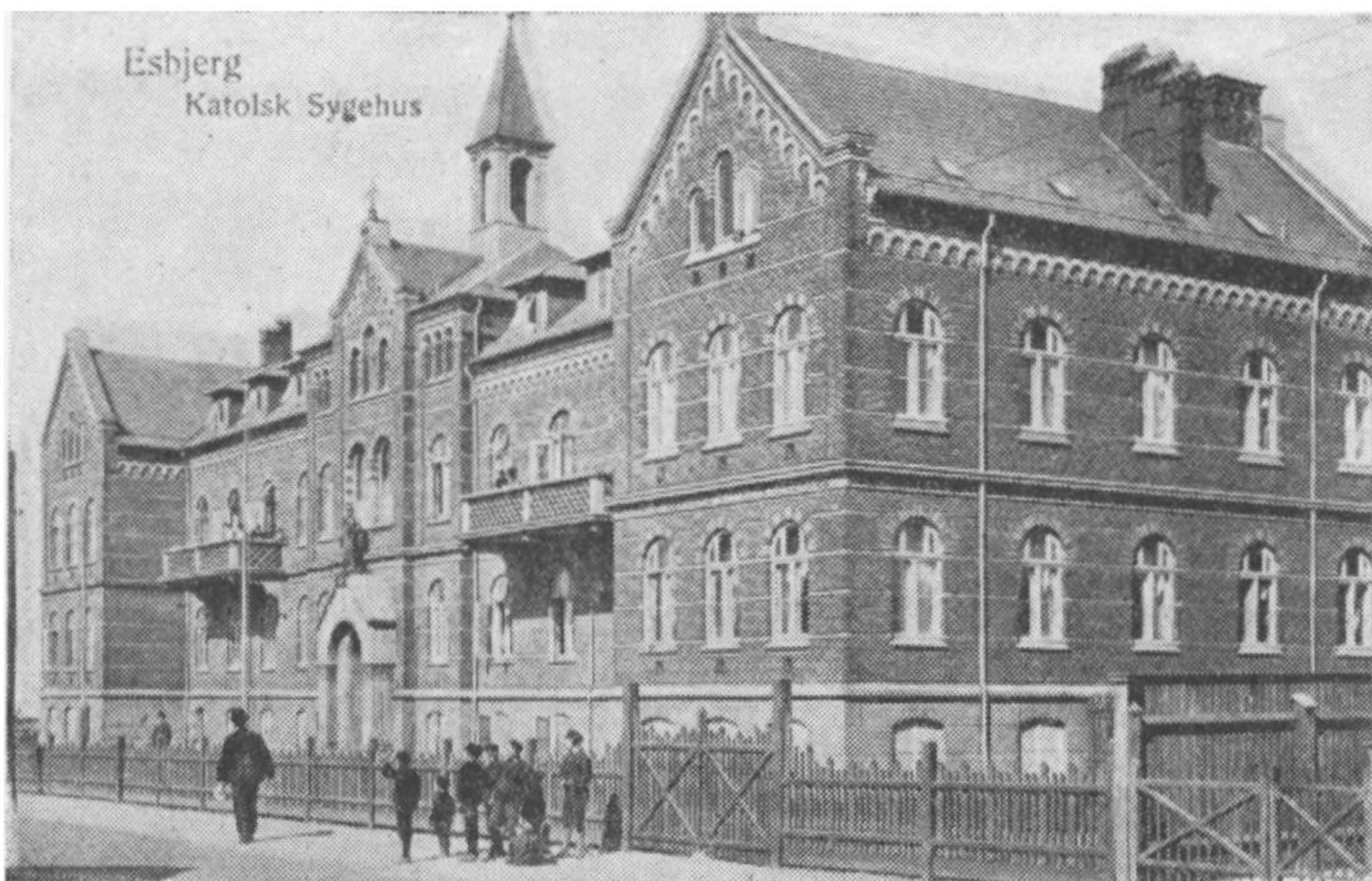
Så læste jeg en dag i et avisreferat fra Aarhus byråd, at dette lå i forhandling med St. Josefs Søstre om afbenyttelse af nogle sengepladser i et hospital, som disse agtede at bygge i Aarhus. Det slog ned i mig om det ikke var muligt, at man kunde få disse søstre til at bygge i Esbjerg også, og at så kommunen kunde få indlæggelsesret der og på den måde slippe for at bygge selv foreløbig. Jeg har

aldrig haft langt — men jævnligt for kort — mellem tanke og handling. Jeg forklarede min kone planen, men hun mente, den var for stor, og at jeg vilde lide skuffelser derved. Jeg kendte ikke en eneste katolik, og af St. Josefs Søstrene havde jeg kun set enkelte på gaden i København.

Jeg vidste tilfældigt, at deres biskop hed von Euch og sluttede, at han måtte være deres øverste i Danmark. Jeg skrev da straks til ham og udviklede min tanker. Nu var det så mærkeligt, at han netop meget stærkt havde ønsket en katholsk kirke i Esbjerg, dels fordi det var en stærkt voksende by, dels fordi den rummede en del udlændinge, hvoraf flere var katholiker. Han havde derfor flere år i forvejen, da han i anledning af et katholsk barns dåb var i Esbjerg, købt en byggegrund, som kunde give plads for skole og kirke. I et festskrift, som udkom nogle år senere, i anledning af biskoppens 50 års præstejubilæum, skildres sagen (s. 65) således: »Som ved det guddommelige forsyns indgriben lykkedes det at åbne en missionsstation i Esbjerg, en af Danmarks alleryngste byer og dog allerede den syvendestørste. Byrådet i Esbjerg havde gentagne gange forhandlet om opførelsen af et hospital, men uden at nå til noget resultat, især på grund af de store krav der stilledes til stadens kasse. Under disse forhold henvendte flere for sagen interesserede borgere sig til biskop von Euch. Da imidlertid de søstre, der skulde overtage hospitalet, under deres opofrende virksomhed ikke kunde undvære regelmæssig gudstjeneste, besluttede den højærværdige herre at oprette en egen station for byens tyve katholikker, som hidtil var blevet besøgt fra Kolding.«

Jeg skrev i mit brev til biskoppen, at jeg vel var medlem af byrådet, men i denne sag foreløbig optrådte på egen hånd, og spurgte, om han på basis heraf vilde fremme sagen. Jeg fik straks svar, at jeg kunde komme nogle dage efter til hans hjem i Bredgade, og til dette møde var tilsagt St. Josefs Søstrenes forstanderinde for Danmark, mère Géneviève, og hendes assistentinde mère Suzanne. Jeg hentydede til, at en byggegrund muligvis kunne blive skænket, og rejste hjem med den besked, at de nok vilde bygge. Fra Søstrenes side kom der da heller ikke forsinkelser: denne min første henvendelse skete i efteråret 1902, og allerede i september 1904 blev hospitalet indviet.

Men desto mere vrøvl kom der fra anden side. I det førstkommende byrådsmøde stillede jeg forslag på dagsordenen om, at byrådet skulde skænke søstrene en byggegrund mod at disse sikrede et vist antal sengepladser forlods til disposition for byens patienter til en bestemt pris og under behandling af den nys ansatte sygehuslæge. Dette forslag blev prompte forkastet med 11 stemmer mod 9 (de 10 socialdemokrater og borgmesteren imod samtlige de af den højstbeskattede vælgerklasse valgte byrådsmedlemmer). Min plan virkede i det hele taget som en brand i næsen på de førstnævnte 11. Borgmesteren rasede, fordi ordningen af hospitalssagen nu pludselig vilde kunne blive slået ham ud af hænderne, og socialdemokraterne, fordi deres princip er offentlig drift af alting, og fordi det i dette tilfælde oven i købet var en religiøs orden, der skulde kuldkaste deres princip. De fik ydermere forbunds-fæller i den såkaldte Indre Missions tilhængere, hvoraf der altid har været mange i Esbjerg. Det

Sankt Josefs Hospital i Esbjerg

ene angreb efter det andet fremkom i Esbjerg Avis, og jeg besvarede dem alle. Derimod svarede jeg aldrig på den sværm af artikler, der haglede ned over mig i »Vestjyllands Socialdemokrat«; det vilde have været håbløst. Selv fra kirkens prædikestol søgte pastor Bruun at hidse befolkningen op imod »disse sorte nonner«, der nu skulde holde deres indtog i Esbjerg.

Det gjaldt jo nu imidlertid om at komme fremad trods alt. Da byrådet havde nægtet at give byggegrunden, henvendte jeg mig til sagfører E. Hansen, konsul E. Lauritzen, konsul Breinholt m. fl. og spurgte, om de troede, man kunde indsamle penge blandt private dertil. De mente ja, og det lykkedes da at få ca. 120 borgere til at give hver $\frac{1}{7}$ af deres skattebeløb, så vi fik 10.000 kr. ind. Den mest passende byggegrund forekom mig at være den, der afgrænsedes af Nørregade, Kirkegade, Nygårdsvej og Jyllandsgade, idet vi for nævnte sum kunde få

denne karré med undtagelses af et hjørne Nørregade—Kirkegade. Mærkeligt nok viste det sig, at dette hjørne netop var det, den katholske biskop nogle år i forvejen havde købt, så der nu kunde komme skole, kirke og hospital på samme karré.

Kort at fortælle: trods fortsat fanatisk modstand blev St. Josefs Søstrenes hospital bygget, og den 14. september påbegyndte jeg behandlingen af hospitalets første patient, idet, så længe jeg var i byen, hver læge behandlede de patienter, han selv indlagde, og som ikke var i sygekasse eller under kommunal forsorg.

For at ikke St. Josefs Hospital skulde nøjes med tilslutning fra Esbjerg, der jo engang tidligt eller sent vilde få sit eget hospital, satte jeg mig i forbindelse med sognerådene i omegnen og fik dem til at underskrive et andragende til amtsrådet om, at St. Josefs Hospital for deres sogne (de to byer på Fanø og næsten hele Skads herred) måtte blive betragtet som amtssygehus, således at beboerne kun skulde betale samme pris som ved indlæggelse på et af amtets egne sygehuse (i Varde og Ribe), medens amtet skulde tilskyde differencen mellem denne sum og den pris, hver sygedag kostede amtet på dets egne sygehuse. Også ved denne sags gang blev der mobiliseret en del modstand, men sagen gik alligevel til sidst i orden.

Agitationen for et eget kommunalt hospital i Esbjerg fortsattes imidlertid usvækket. De utroligste midler anvendtes. Hårrejsende klager over patienternes behandling på St. Josefs Hospital fremsattes i det socialistiske blad; det gik endog så vidt, at søstrene beskyldtes for at både sulte og prygle patienterne, og når patienterne selv vilde skrive i bla-

det, at det var usandhed, blev det dem nægtet af redaktionen. Den byggegrund, borgmesteren tidligere havde fået byrådet til at købe ude ved Strandby fyr, lå jo meget dårligere end den, vi havde fået, og nu lykkedes det at få tilbud på en, der lå lige bag St. Josefs Hospital. Tilbudet gjaldt til 31. januar, og på et byrådsmøde to dage i forvejen skulde købet vedtages. Vi vidste jo, at der var 11 stemmer for og kun 9 imod. Så skete det den samme morgen, som mødet skulde være om aftenen, at en explosion ude på bryggeriet bl. a. kvæstede kusken, Ingvard Mortensen, der var byrådsmedlem. Hvis han ikke kunde give møde, kunde købet forhindres, idet mindst 11 af byrådets 20 medlemmer skulde være til stede, for at det kunde være lovligt beslutningsdygtigt, hvilket var umuligt, hvis vi 9 forlod mødet. Jeg svøbte mandens kvæstede hoved ind i en utrolig mængde bandager og malede ham som hans behandlende læge døden på væggen, hvis han forlod sengen, og skønt redaktør Sundbo flere gange i løbet af dagen var ude hos ham og tilbød ham at lade ham bære på en bære op i byrådssalen, så turde han dog ikke komme. Om aftenen, da sagen kom for, forlod vi 9 i sluttet trop salen, og købet var dermed bortfaldet, da tilbudsfristen var udløbet. Det var jo meget »amerikansk«, men sådan var så meget dengang. Da kommunen kun betalte St. Josefs Søstrene 2,50 kr. om dagen pr. sygedag, mens en sådan på det nuværende kommunale sygehus koster 5 kr., sparede Esbjerg kommune i de fire—fem år, hvor St. Josefs Hospital fungerede som sådan, en *årlig* sum på 25—30.000 kr.

Min kone havde som ung pige haft tuberkulose; mens vi var forlovede, havde hun endog en ret

slem blodspytning. Jeg kom derved til særligt at beskæftige mine tanker med denne sygdom, og da vi havde bestemt os til at bosætte os i Esbjerg, måtte jeg tænke over, hvordan det kunde tænkes at gå hende herovre ved Vestkysten. Fra min barndom kendte jeg jo nok en del til klimaet, nu gav jeg mig til at studere, hvad der her fra landet og fra andre lande var skrevet om nordsøklima og lungetuberkulose. Jeg udarbejdede en statistik over denne sygdoms dødelighedsprocent i Ribe amt og mente deraf at kunne konstatere, at der fandtes en bræmme langs kysten, hvor der var mindre dødelighed end inde i landet, et forhold, der bekræftedes ved en lille bog, jeg udgav i 1910: »Den jyske vestkysts klima og dets forhold til lungetuberkulosen«.

Det forekom mig da, at vestkysten måtte være velegnet til et sanatorium for lungetuberkulose. Men hvorledes skulde det lykkes at få et sådant oprettet? Nationalforeningen til Tuberkulosens Bekæmpelse, der var oprettet nogle år i forvejen, vilde ikke. Jeg var banebryder for denne nye tanke herhjemme, og som det altid går med nye tanker: autoriteterne, i dette tilfælde Nationalforeningens ledende læger, stillede sig imod den. (Jeg har dog haft den triumf, at det nu ikke alene anerkendes overalt, at vort sanatorium herovre med sine behandlingsresultater på intet punkt står tilbage for andre sanatorier, og at selve Nationalforeningen har ladet bygge et kystsanatorium for tuberkuløse børn et par mil herfra ude ved Hjertingbugten.)

Så bad jeg St. Josefs Søstrene bygge et sanatorium herovre, og på trods af så godt som alle lægeautoriteters advarsel mod »den galskab at lægge et sanatorium ved Vesterhavet« stoledes søstrene på

mig og erklærede sig villige. Stedet, hvor det skulle ligge, var jeg ikke længe om at finde. Fra 1890 til 1894 var der 4 km fra Esbjerg af et aktieselskab blevet købt ca. 120 tdr. land og beplantet med fyrretræer. I de første år kørte jeg ofte herud i praxis; da var disse træer lige dukket op af jorden. Nu — i 1905 — var de over mandshøje. På den østre side af landevejen mod Varde lå der ca. 20 tdr. land, skrånende mod øst og syd dækket i vest og nord af de 100 tdr. land vest for landevejen. Op til de 20 tdr. land havde Spangsbjerg mølle en mark, hvorpå sanatoriebygningen skulde ligge; derved vilde denne ydermere få læ fra øst fra den store møllehaves gamle træer.

Men hvorledes få jorden? Ja, at købe møllerens mark og lidt af hans plantage gik let nok. Værre blev det med det øvrige. Jeg gik til sagfører Hansen, og indviede ham i planerne og spurgte ham, om han troede, man kunde købe disse 20 tdr. land. Ja, det kunde der da ingen tvivl være om, mente han. Man skulde jo også på forhånd tro det; netop i samme tid havde Silkeborg og Kolding givet 70,000 kr. og 30.000 kr. for at få et sanatorium lagt i nærheden. Her kunde Esbjerg by og omegn få et sanatorium gratis; alt, hvad der krævedes, var, at $\frac{1}{6}$ af hedeplantagen solgtes af det gamle aktieselskab til almindelig gangbar pris. Med den modstand i frisk minde, som var rejst mod hospitalet inde i byen, anså jeg dog ikke sagen for så let gennemførlig og foreslog derfor sagfører Hansen, at der i stilhed, inden planen kom frem, skulle indkøbes over halvdelen af aktierne. Dette vilde have været så meget lettere at gøre, som disse aktier oprindeligt var tegnet uden tanke på udbytte, blot for at få egnen be-

plantet, og derfor ikke regnedes for at have synderlig værdi. De kunde med lethed have været købt for $\frac{1}{4}$ af deres pålydende værdi. På den måde kunde man være sikker på at få stemmer nok for salget.

Straks, da planen blev bekendt, blev der fra Indre Mission og fra Socialdemokratiets side sat en endnu voldsommere kampagne i gang end mod hospitalssagen inde i Esbjerg. Det blev fremstillet, som om vi ville »berøve den skovfattige by dens eneste plantage«, skønt sandheden var, at vi kun ville have $\frac{1}{6}$ (nemlig hvad der lå øst for landevejen). Borgmester Lyngbye stillede penge til rådighed til opkøb af aktier; derved gik disse, hvis nominelle værdi var 100 kr., men som før kampagnen kunde købes for 25 kr., nu op i 200 kr. Det lykkedes på den måde modpartiet at få rådighed over $\frac{1}{3}$ af aktierne. Tager man i betragtning, hvor fristende det måtte være at sælge sine aktier til den høje kurs i disse dage, må man beundre, at det alligevel kun lykkedes at få købt $\frac{1}{3}$ af dem. Resten lod sig ikke lokke af guldets, men indså, at man gavnede sin egn bedre ved at få et sanatorium end ved selv at bjerge en øjeblikkelig gevinst. Imidlertid stod der i aktieselskabets love, at der til at sælge plantagen eller en del af den krævedes mindst $\frac{2}{3}$ af stemmerne for salget, og på en yderst stormende generalforsamling blev salget da forkastet. Sagfører Hansen foreslog da, at man skulle *leje* det pågældende areal (de 20 tdr. land); dertil behøvedes nemlig kun een mere end halvdelen af stemmerne; så skulde man samle aktierne (de velvilliges) på enkelte hænder, så de ikke kunde sælges. Lejemålet skulde gælde for 50 år, og efter den tid

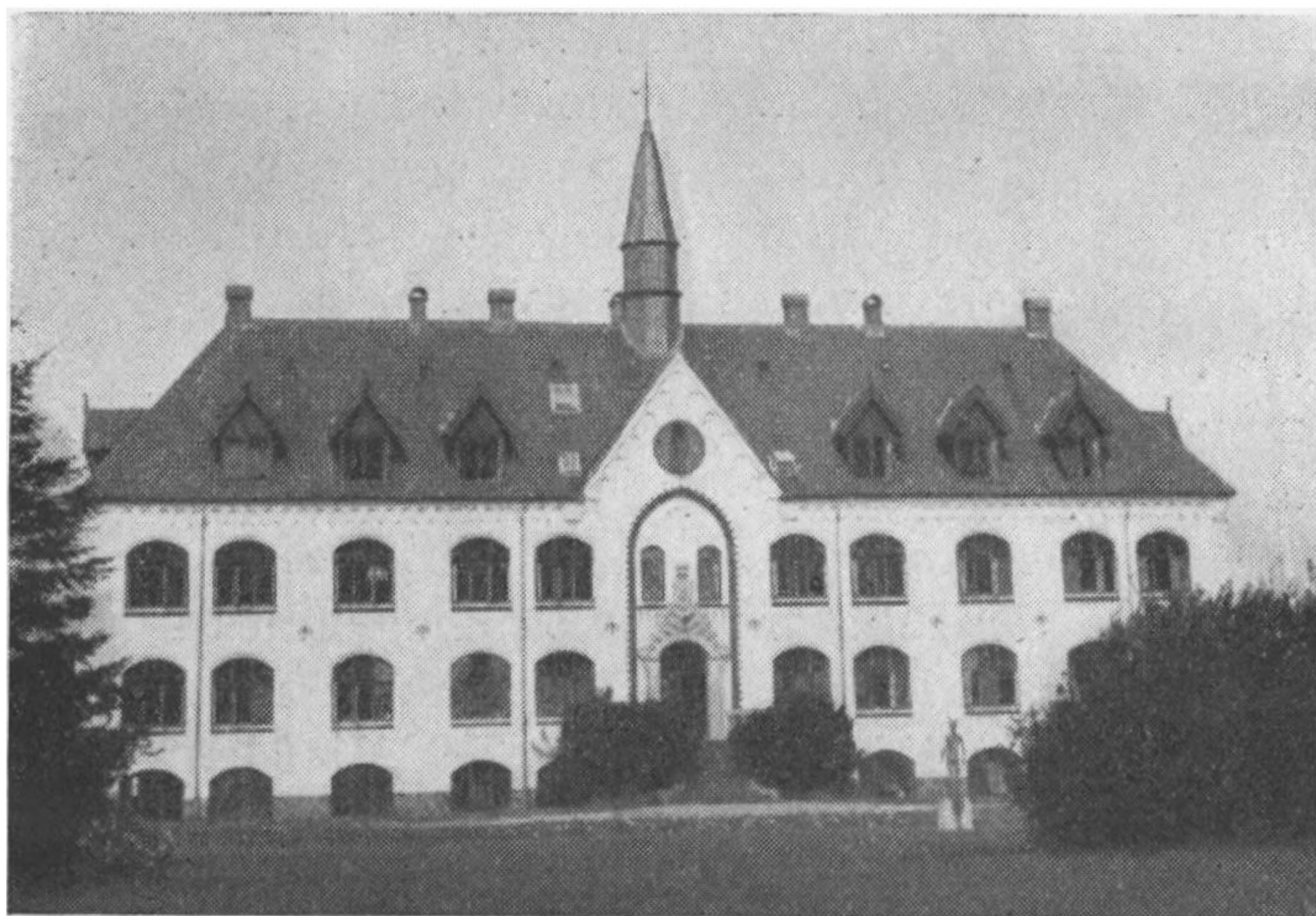
vilde man altså være sikker på at have stemmer nok til igen at leje for de næste 50 år o. s. v. o. s. v. På en ny generalforsamling, der var om muligt endnu mere stormende end den første, blev det da vedtaget at leje den østlige del af plantagen ud til St. Josefs Søstrene for 50 år til anlæg af et sanatorium. Mage til raseri som det, der herved fremkaldtes, har vist aldrig været set herovre. Ikke alene var slaget tabt for modstanderne, men den opskruede pris, hvorfor de havde købt aktierne, var til ingen nytte smidt ud ad vinduerne. Det sidste svage håb, de havde, var, at vi i virkeligheden ikke turde bygge, inden plantagen var virkelig købt. Blandt andet fik de statens tilsynsførende med plantagen til i henhold til fredsskovsforpligtelserne at forbyde os at fælde træer på noget areal så stort, at bygningen kunde anbringes derpå. Det nyttede dog alt-sammen intet, da det netop var min bestemmelse, at bygningen skulde ligge på den af mølleren købte mark, der lå ved siden af plantagen, så vi altså ikke behøvede at fælde træer. Skoven skulde kun bruges til at spadserer i for patienterne. Da nu alt håb var ude, blev der i 1907, da borgmesteren skulle forlade byen, sluttet fred. På en tredie og sidste generalforsamling enedes man om at sælge den østlige del til sanatoriet, den vestlige til Esbjerg kommune (idet dog sanatoriets patienter såvel som alle andre skulde have uhindret adgang til kommunens del, hvorimod den østlige del beholdtes sanatoriets patienter alene).

Sommeren 1905 var det lykkedes mig at få ansættelse på byen Berlins folkesanatorium i Beelitz (Mark Brandenburg), da jeg vilde uddanne mig i sanatoriebehandling af lungetuberkulose. Jeg blev

overordentlig elskværdigt behandlet dernede såvel af cheferne som af alle de andre læger. Allerede da jeg havde været der et par uger, blev det mig meddelt, at jeg ville få fuld gage foruden frit ophold og forplejning (hvilket sidste jeg havde haft fra begyndelsen). Efter at jeg havde været der en måned gjorde man mig til afdelingschef for en hel afdeling på 100 kvindelige patienter.

1906 overdrog staten mig tuberkulose-diagnosestationen for Ribe amt. 1907 påbegyndtes bygningen af sanatoriet, der efter kontrakten skulde afleveres færdigt til brug i februar 1908. Der kom imidlertid en uendelig række besvær og vanskeligheder, som gjorde mig det klart, at vi ikke kunde komme rettidigt i gang. I sommeren 1907 havde jeg solgt vor hidtidige bolig til distriktslæge Hamburger. Vel havde villaen været dyr (byggegrunden alene kostede 9.600 kr., og alt var bygget af allerbedste materialer), men vi var kommen til at sætte stor pris på huset, hvor vi havde levet en række gode ungdomsår, og som rummede så mange gode minder.

Den 30. november rejste vi til København, hvor jeg havde bestemt mig til at fortsætte min uddannelse i lungetuberkulose på Øresundshospitalet, indtil sanatoriet måtte blive færdigt. Efter et halvt års forløb var det meningen, at vi skulde flytte ind i overlægeboligen på sanatoriet, men alt var forsinket, og huset var langt fra færdigt, da vi flyttede ind. Den sidste tid havde vi boet hos vore venner, dr. Perchs i Tistrup. Af ham havde jeg købt mig en hest, en vogn havde jeg købt i København. Endelig slog forløsningens time, og med mig som kusk drog vi en skøn forårsdag over Varde, hvor vi bedede

Spangsbjerg Sanatorium ved Esbjerg før 1932.

og spiste middag hos dr. Christoffersens, hjem til sanatoriet. Lige da vi drog ind over Bryndum sogns grænser, så vi et stort vogntog komme os imøde. Som vel alle mennesker var vi lidt overtroiske og vilde nødig have mødt et ligtog; hjertet slog lettere i os, da vi så, det var et stort brudetog.

Hjemme var som sagt langt fra færdigt; alle slags håndværkere gik og rodede, men vi havde dog ved min kones indsats fået et par stuer ryddet, så vi kunde sove og opholde os i huset. Det var slemme udsigter. På sanatoriet syntes forholdene endnu værre. Alt gik, som det bedst kunde. Hoved-entreprenøren, en murermester W., viste sig at være en eventyrer, der kun havde givet tilbud på arbejdet for i et årstid endnu at have penge mellem hænderne. Han skyldte alle sine underentreprenører penge, hvorfor disse jo ikke var særligt ivrige

Overlægeboligen

efter at gøre arbejdet færdigt. Han gik fallit kort efter, og de stakkels St. Josefs Søstre måtte — af medlidenhed — betale en større sum til snedkere, tømrere o. s. v., skønt de allerede havde betalt til W.

Forstanderinden, mère Gèneviève i København, sagde flere gange, at det var, som om en djævel havde fat i hele sanatoriesagen, og når jeg tænker på, hvilken uendelig række af besværligheder, der havde været fra den dag, jeg indviede sagfører Hansen i mine planer, og til sanatoriet stod færdigt, måtte jeg give hende ret. Ikke nok med de omtalte genvordigheder, inden vi fik plantagen købt, men også, hvad der foregik under sagens gang gennem regering og rigsdag var undertiden ved at bringe os til fortvivlelse.

Hvis vi skulde tænke på at drive sanatorium her i landet, måtte dette have statsanerkendelse. Hermed følger nemlig, at staten betaler de $\frac{3}{4}$ af patien-

ternes ophold på vedkommende sanatorium, medens sygekassen eller kommunen (uden fattighjælps virkning) betaler den sidste fjerdedel. Det er selvsagt, at ingen vilde betale fulde tre kroner her, når de på andre sanatorier kunde få opholdet for $\frac{3}{4}$ af prisen eller helt gratis. Vi indgav også en ansøgning om statsanerkendelse i rette tid. Da vi havde benyttet samme arkitekt (Ingemann) og ingeniør (Jess Jensen), som havde bygget alle Nationalforeningens sanatorier, og da vort skulde koste samme sum (beregnet pr. sengeantal) som disse, så skulde man jo tro, at alt måtte gå glat. Imidlertid måtte vi være forberedt på, at sagens modstandere herovre vilde søge at hindre statsanerkendelsen, for derigennem at slå sagen ihjel. Vi fandt det derfor rigtigt at lade redaktøren af Esbjerg Avis, Fr. Petersen, henvende sig til justitsminister Alberti, som også lovede, at sagen ikke skulde blive hindret af uvedkommende hensyn. Imidlertid kom sagen ikke med i den første rigsdagsamling, som det var ventet; grunden hertil var, at en departementschef — havde lagt tegningerne hen på en forkert hylde!! Således lød ministeriets forklaring, men det er rimeligt at antage, at det skyldtes en forhaling fra professor Carl Lorentsens side. Han var justitsministeriets konsulent i tuberkulosesager, og han vedkendte sig overfor mig at være meget imod, at vort sanatorium skulde fremmes. Han var nemlig blandt stifterne af Nationalforeningen, og betragtede det som en æressag, at denne blev den eneste sanatoriedrivende institution her i landet. Så i løbet af det år måtte jeg mange gange, ofte med dags varsel, til København for at få tegninger o. s. v. nøje i overensstemmelse med konsulentens

fordringer, for at der ikke af den grund skulde opstå påskud til at slå sagen ihjel. Endelig kom så tiden, hvor sagen skulde indbringes for rigsdagen. I håb om, at nu *kunde* der da ikke ske mere, havde vi begyndt at bygge herude. Så kom der en skønne dag meddelelse fra ministeriet kort og godt, at »dette ikke så sig i stand til at fremme sagen«. Jeg *kunde* på dette tidspunkt ikke rejse hjemmefra, og mine kone og mère Anthelma måtte da tage over og forklare justitminister Alberti, at bygningerne allerede var under opførelse. Samtidig lod jeg redaktør Fr. Pedersen minde ministeren om, at vi havde begyndt at bygge i tillid til hans løfte, ja endog den katholske prinsesse Maries hjælp måtte vi benytte.

Så endelig indbragte justitsministeriet med sin anbefaling sagen for rigsdagen, og nu var der ikke nogen hindring mere. Statsanerkendelsen og det dermed ifølge loven følgende statstilskud til opførelsen af sanatoriet blev givet, — ja, da bygningsmaterialer var steget stærkt i pris, fik jeg endogså ministeriet til at foreslå (og få vedtaget) 12.000 kr. extra til os.

Men trængslerne var ikke endt endnu. Som tidligere nævnt gik hovedentreprenøren fallit, og søstrene måtte af med en hel del extra penge. Da bygningen nærmede sig sin fuldførelse, skulde der jo skaffes prioritetslån deri. 1. prioritet gik det let nok med, men 2. —! Det var i 1908, det værste kriseår, vi har haft herhjemme i umindelige tider. Allerede i februar gik Grundejersbanken i København fallit, flere andre banker og mange private måtte samme vej. Så kom det som et tordenslag, at Alberti meldte sig til politiet for bedrageri for ca.

18 millioner kr. Der kom pengepanik over hele landet. Folk tog deres penge ud af bankerne, og disse havde således ikke noget at låne ud, rent bortset fra, at de hverken havde lyst eller mod dertil. De stakkels St. Josefs Søstre måtte ligefrem gå tiggergang for at få kaution, thi der var slet ikke tale om at låne på 2. prioritet alene, kun mod yderligere kaution. Endelig lykkedes det at få en katholik (Berling) til at kautionere for et 2. prioritetslån i Handelsbanken på 120.000 kr. Men betingelserne blev sat så stramt, at lånet skulde afbetales på 10 år, medens prioritetslånene i hypotekforeningerne sædvanligvis afbetales på 40 år. Denne frygtelige årlige åreladning lammer os endnu stadig. Skønt sanatoriet stadig holdes fuldt belagt og med de sædvanlige (og forventede) afdrag på 40 år let vilde have klaret sig selv, og skønt jo intet menneske have kunnet drømme om sådanne katastrofer som dem, der havde ramt os, piner det mig dog at se, at det kniber for St. Josefs Søstre. Det skal blive en lettelse, når disse 10 år er gået.
